

'... רבי עקיבא אומר: כל שיש לו אשה נאה במעשים' —

רחל בת כלבא שבוע, אשתו של רבי עקיבא היתה, והיא שהביאתו לרבי עקיבא בעלה לרוב חכמתו, וממנה באה לו כל גדולתו. אף היא עזבה את כל הון אביה, גדולתו ותפארתו, והלכה אחר בעלה וחיו יחד בעוני ובדלות. אוהל רעוע היה ביתם ומצעות של קש — משכבם, ומתוך עוני ודלות היה רבי עקיבא עוסק בתורה ורחל אשתו עוזרתו ומעודדתו. בסוף ימיהם נעשו גם הם עשירים, תורה עם גדולה היו על שלחנם יחד.

שמא תאמר, עד שברכו ה' לרבי עקיבא בעשרו, עני היה ודעתו שפלה היתה עליו מפני עניו? אין הדבר כן, אלא אי אתה מוצא עשיר כרבי עקיבא כל ימיו! העניות יכולה למעט מן הנזק שבגוף, אבל אין היא יכולה לחסר אפילו כמלא נימה, מן הנזק הזה שהאדם מצוין בו על ידי מעשיו הטובים.

'איזהו עשיר? רבי עקיבא אומר: כל שיש לו אשה נאה במעשים' — כגון מי? כגון רחל אשתו. גם בימי דחקו וגם בימי רווחתו, לא היה לו יום אשר חי עם רחל הנאה במעשיה, שלא הרגיש בעושר רב. ולא עוד אלא שגם שני המעשים נראה אצל העני יותר מאצל העשיר. פלוני זה עשיר ממון הוא ומעשיו נאים — תבואהו ברכה! ואולם זה שהוא עני ואף על פי כן לבו מתמלא רחמים על אחרים ופועל ישועות למענם — אין לך נזק גדול כנזקו של זה ואין לך עושר גדול כעושרו של זה'. (מתוך 'איש וביתו' סוף פרק שביעי. וע' חדושי אגדות מהרש"א 'רפנים מסבירות' (חזן); בן יהוידע — כאן.)

'נראה דכל אלו התנאים היו אומרים כל אחד כאשר זיכהו השי"ת, ובה היו שמחים בחלקם, ולהכי הקדים דברי רבי מאיר לכולם'. רא"מ הורביץ. וראה בהגהות מהרצ"ח, ריעב"ץ, מגדים חדשים, שהראו כיצד מכוונים המאמרים לאומריהם, כל אחד כפי ענינו.

עוד על 'איזהו עשיר כל שיש לו נחת רוח בעשרו', ושינוי הלשון ממשנת 'השמח בחלקו' — ע' דובר צדק עמ' 46; בן יהוידע.

ע"ע בספר החדש 'בשמחה ובטוב לבב' לרב הדר יהודה מרגולין נ"י, פרק שלשים).

דף כו

'אין מדליקין בטבל טמא בחול ואין צריך לומר בשבת' — המפרשים עמדו על הלשון 'אין צריך לומר בשבת' — מזה תוספת יש בשבת על יום חול. יש אומרים מתוך שמצוה לבערו, חוששים שמא יטה. (אך אין הדבר מוסכם שמצוה לבערו כתרומה). ויש אומרים משום שאין שורפים קדשים ביום טוב. (ע' רשב"א; חדש האביב; משיב דבר ח"ה נג. וע"ע בספרים המצוינים במגדים חדשים כאן.)

ויש שכתבו לפי ששבת קובעת למעשר, והרי הדלקת נר שבת נחשבת כילוי של קבע ולא כהדלקת נר בעלמא, הלכך מסתבר יותר לאסור כילוי של קבע מכילוי עראי. (עפ"י תשובה מאהבה ח"ב רמ; שו"ת משיב דבר ח"ה נד. ע"ש.)

אולי יש לפרש עוד: נר סתם לא תמיד נהנים ממנו, וגם כשנהנה, לא נהנה מהשמן עצמו אלא מהאור שהוא גורם, ואעפ"כ גם זה אסור בטבל. וכל שכן נר של שבת, שההדלקה עצמה היא נחשבת שימוש, גם אם לא יהנה כלל מהאור, שהרי בזה שמדליק הוא מענג את השבת ומכבדה, (ואין זה שייך ל'מצוות לאו להנות ניתנו' כי עיקרה של המצוה להנאה ולעונג היא, כמוש"כ הרמב"ם). וממילא גם נחשב שנהנה מהשמן עצמו באופן ישיר, כי עצם הדלקת הנר היא השתמשות בשמן. שו"ר קרוב לזה בשפת אמת.

באופן פשוט נראה לפרש, שאילו היו סותמים ואומרים 'אין מדליקין בטבל טמא' היה עולה על הדעת שהנידון הוא על נר שבת, ולכן הוצרכו לומר 'בחול', וכדי שלא להניח מקום לטעות לומר דוקא בחול אסור, לכך הוסיפו שאין צריך לומר בשבת, כלומר אין כלל לדון על הדלקת נר שבת בטבל, כי גם בחול אסור — אך לא שיש בשבת סברה נוספת לאסור).

'עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר, מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשומין...' — על פי פשוטו עמד על רגליו כדי לפרסם טענתו ולהשמיע בבית המדרש כולו כדי שיסכימו הכל לדבריו. [ויש מפרשים כדי למחות על חומרא זו שתביא לידי קולא].

ואפשר שרמזו בזה שהדין שאמר רבי טרפון אין לו עמידה וקיום, כי מה יעשו בכל המקומות שאין להם שמן זית. וכאומר: דברים שאמר רבי טרפון אין להם עמידה, [וכפתגם השגור 'לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש], אבל אני עמדתי על רגלי — כלומר מצאתי בסיס ורגלים לדברים שאומר, להכשיר אף בשאר שמנים, שבכך תתקיים התקנה בכל מקום. (עפ"י בן יהודע)

(ע"ב) 'הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהן צמר ופשתים, מה להלן צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים' — במקומות אחרים מצאנו סברה הפוכה, כמו 'כל מקום שנאמר 'לא תאכל'... אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבלה' (פסחים כא:), וכן בסוטה (ב). למדנו מעד אחד שכל מקום שנאמר בתורה עד סתם — הרי כאן שנים.

ואפשר שהלימוד כאן הוא משום כפל הלשון, והבגד כי יהיה בו נגע בבגד צמר... — משמע שבא להשמיענו שכל מקום שנאמר 'בגד' הוא צמר ופשתים.

עוד אפשר, לעולם בא פירוש הכתוב להוציא מן המשמעות הסתמית, וכגון עד משמע עד אחד, ובא הכתוב עד אחד להוציא מן המשמעות הפשוטה וללמד שפירוש עד — שנים דוקא. וכן לא תאכל משמע אכילה בלבד, בא הכתוב בנבילה כדי ללמד ששאר 'לא יאכל' — איסור הנאה במשמע, אף כאן אתה אומר, סתם 'בגד' משמע מכל המינים, הלכך כשבא הכתוב ואמר צמר ופשתים למעט שאר בגדים הוא בא. (עפ"י שפת אמת)

'שלש על שלש מנין... שלשה על שלשה...' — יש סוברים ששיעורים אלו הם 'הלכה למשה מסיני', כשאר כל השיעורים. (ע' בשו"ת ערוגת הבושם — יו"ד קסה). ויש סוברים שאין אלו בכלל 'שיעורים' אלא שיערו חכמים שפחות משלש על שלש אין לו חשיבות. (עפ"י פני יהושע כאן; דבר אברהם ח"א ב,ב בהגהה — מובא כל זה ב'מגדים חדשים' כאן).

ולכאורה נפקותא גדולה יש בשאלה זו; האם שיעורים אלו יכולים להשתנות לפי כל תקופה ומקום, בהתאם להרגלי השימוש של בני אדם, או שמא הם קבועים לעולם, כשאר הלכות.

ה'אצבע' המדוברת כאן היא רוחב האגודל, שהוא 2.5 — 2 ס"מ (תלוי בשיטות השונות). והטפה הוא כפול ארבע מן האצבע (10 — 8 ס"מ).

*

'... לכך אז ראה (רבי ישמעאל כהן גדול, בברכות ז) אכתריאל כו' — פירוש הכתר שהכתיר להשי"ת בתוקף אהבתו בעבודתו ביום הזה.

דף כו

לז. האם מותר להדליק נר בשמן של טבל טמא?

אין מדליקים בטבל טמא. (ואני נתתי לך את משמרת תרומתי – מה תרומה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך, אף תרומה טמאה).

טבל טהור – לדעת רש"י ותוס' (כאן) ור"ן (וכן פסק הש"ך ביו"ד שלא ס"ק קלא), אסור בהדלקת הנר, שאסורה בו כל הנאה של כילוי [נמדאוריתא. ע' משל"מ תרומות ב,יד; שואל ומשיב מהד"ת ח"ש ב. וי"א שאאמד"ר – ע' משל"מ שם; פני יהושע פסחים לד.]. אבל ברשב"א מבואר שטבל טהור כיון ששייכת בו אכילה, לא נאסרה אלא אכילתו, אבל הנאה של כילוי מותרת. וכן הוא בתוס' הרא"ש. ויש מפרשים כן בדעת התוס' בפסחים לג: – ע"ש בקובץ ענינים. אך יש פירושים אחרים בדבריהם – ע' חזו"א קכד; מנחת שלמה נה,א סב,כ. ויש אומרים שכן היא דעת הרמב"ם – ע' ראש יוסף; אבי עזרי (תנינא) מעשר ו,ב. אולם המנחת-חינוך (רפד,ט) נקט בדעת הרמב"ם לאסור הנאה של כילוי. המאכיל אחרים, כגון קטנים – יתכן וגם לדעת הרשב"א אסור בטבל טהור משום הנאה של כילוי, שהרי זו אכילה, ואין התר באכילה אלא משעת הרמה ואילך. עפ"י אמרי בינה – שבת ט. ויש מצדדים סברה הפוכה, שגם התוס' מודים שאין כאן הנאה של כילוי כלפי המאכיל. ע' שו"ת אחיעזר ח"ג פא,יט; הר צבי.

עוד דן במנחת-חינוך, בטבל הטבול למעשרות בלבד – האם אסור בהנאה של כילוי אם לאו. והצל"ח (ברכות מז.) כתב שטבל הטבול למעשר עני, אין אסור בהנאה של כילוי (וע' גם באמרי בינה' שבת ט).

דפים כו – כז

לח. א. אלו מיני בגדים מקבלים טומאה, ומהו השיעור הקטן ביותר של הבגד לקבלת טומאה?

ב. חוטי השתי או הערב; האונים של פשתן – האם הם מקבלים טומאה?

ג. חומר בטומאת נגעים מטומאת שרצים וחומר שרצים מבנגעים – כיצד?

ד. האם אפשר לסכך סוכת החג בסיבים וחוטים העשויים מפשתן?

א. בגד צמר או פשתים מקבלים טומאה בשלש על שלש אצבעות ומעלה. (והבגד – לרבות שלש על שלש, הגם שאינו ראוי אלא לעניים).

שאר מיני בגדים – לדעה אחת אינם מקבלים טומאה כלל. הואיל ונאמרו 'בגדים' בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם (בטומאת נגעים) צמר ופשתים, מה כאן צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים.

לפי אב"י, כן היא דעת תנא אחד מדבי רבי ישמעאל, וכן היא דעת רבי שמעון בן אלעזר. ולפי רבא, זוהי דעת תנא דבי רבי ישמעאל, אבל לרבי שמעון בן אלעזר אף שאר בגדים מקבלים טומאה בשלשה על שלשה טפחים (או בגד – לרבות), בין טומאת שרצים בין טומאת נגעים.

ולפי תירוץ אחד בגמרא, רבא חזר בו וסובר שלתדר"י שאר בגדים מקבלים טומאת שרצים בשלשה על שלשה (או בגד), אך לא טומאת נגעים. (בבגד צמר או בבגד פשתים; בגד הצמר או הפשתים – שני מיעוטים. והוא הדין לשאר טומאות, אינן אלא בצמר ופשתים, ורק בטומאת שרצים ריבה הכתוב. עפ"י רשב"א).